

מאורות תורת המשפט

תשובות אקטואליות בדיני ממונות

אבישי נתן מייטליס

גליון מספר 57

נשלח חינם מידי שבועיים, להצטרפות: meorothamishpat@gmail.com

כ"ו בתמוז תשע"ז

קנה לחבירו מצלמה ואבדה, האם חייב המשלח לשלם לו

המקרה:

חנות במרכז העיר פרסמה שהיא מוכרת במחיר מבצע מצלימות איכותיות. בשיחה ידידותית, הציע אחד לחבירו שכיון שנוסע לעיר הוא יכול להכנס לחנות זו ולקנות עבורו מצלמה בדגם מסויים שהוא היה מעוניין. סוכם ביניהם, שהשליח ישלם מכספו, והקונה ישלם לו על כך. לרוע המזל, לאחר שקנה את המצלמה, היא נגנבה או אבדה.

טענת השליח: כיון שקנה לבקשת חבירו, היתה המצלמה של הקונה, ואבד ממנו. וכי הוא מבקש את הכסף ששילם עבורו, שכן מעולם לא קיבל על עצמו אחריות מגניבה ואבדה.

טענת הקונה המשלח: כל עוד המצלמה לא הגיע לידי, לא זכה בה ולא קנה אותה, וברשותיה דהשליח אבד. ואינו חייב לשלם על פריט שלא קיבל מעודו. ובפיו היתה עוד טענה: 'גם אם היה משלם מראש ומפקיד בידו כסף לקנות עבורו את המצלמה, לא היתה המצלמה שלו. ועל השליח לשאת בתוצאות אבידתו.'

תשובה

שליח שמקבל כסף לקנות עבור משלחו, בעת משיכתו את הפריט, זוכה בו המשלח, גם אם המוכר לא ידע שקונה אותו עבור המשלח, שכן דעתו להקנותו לבעל המעות. ואם אבד ונגנב לשליח שהוא שוכר חינם, יהא פטור השליח מתשלומי אבידתו, והמשלח ידרש לשלם על המצלמה ש'זכה' בה משעת משיכת השליח.

שליח ששילם מכספו עבור המצלמה, והודיע למוכר שהוא רוכש אותו עבור חבירו, נקנתה המצלמה באותה שעה. שכן המוכר מקנה אותו למשלח. אך אם לא הודיע השליח למוכר שמבקש לקנות עבור משלחו, ישנה מחלוקת ראשונים והפוסקים אם בבקשת המשלח לקנות עבורו גלומה הלואה של המעות, ואזי יחשבו כמעות המשלח. לפיכך המשלח יוכל לטעון קים לי, וכל עוד לא הגיעה המצלמה לידי לא זכה בה, ופטור מתשלומי המצלמה שאבדה או נגנבה.

נמוקי הדין

המצלמה נקנתה לשליח או למשלחו

איתא בב"ק בסוף דף קב. בדין שליח ששינה מדברי בעל הבית וקנה פריט אחר: 'תנו רבנן, הנותן מעות לשלוחו ליקח לו חטין ולקח מהם שעורין, שעורין ולקח מהם חטין, תניא חדא אם פחתו פחתו לו, ואם הותירו הותירו לו. ותני חדא אם פחתו פחתו לו, ואם הותירו הותירו לאמצע. אמר רבי יוחנן, לא קשיא הא ר"מ. והא רבי יהודה. הא ר"מ, דאמר שינוי קונה (ובטלה העיסקה ביניהם והכל של השליח 'הגזלן'), והא רבי יהודה, דאמר שינוי אינו קונה'. היינו בברייתא אחת נאמר ששליח ששינה מדעת המשלח, חייב גם אם פחתו וגם אם הותירו, ובברייתא השניה נאמר שאם הותירו, שניהם חולקים ברווחים.

ר' יוחנן תרץ שהברייתא שחולקים ברווחים, היא בשיטת ר' יהודה ששינוי אינו קונה, ולכן השליח ששינה לא קנה, והרווח הממוני של שניהם שהרי הם עשו ביניהם עיסקה. ואמרה על כך הגמ' שם: 'מחכו עלה במערבא, לר' יוחנן אליבא דר' יהודה, וכי מי הודיעו לבעל חטין שיקנה חטין לבעל מעות'. היינו, כיון

שהשליח לא התכוין לעשות שליחותו, ושינה וקנה חטיין ולא שעורין, איך נקנו החיטין למשלח. וכן באר רש"י: 'אלא לר' יוחנן דאמר משנה הוא ולא הוי שליחות, ומיהו שינוי לא קני, קשיא דממאן קבעי למקני, הא לא קננהו בעל מעות מעולם'.

נמצא, שלהבנת חכמי מערבא דעת המוכר קובעת אם יקנה המשלח, וכיון שהשליח שינה משליחותו והמוכר לא ידע, החיטין לא נקנו לו. ולעומת זאת, לדעת ר' יוחנן המוכר מקנה את המקח לבעל המעות.

הגמרא מביאה ראייה לדעה שהמוכר מקנה למי שנותן את המעות או למי שרצונו להקנות לו: 'תדע, דתנן, אחד המקדיש נכסיו ואחד המעריך את עצמו, אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו, ולא בצבע שצבע לשמן, ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן. ואמאי, לימא הכא נמי מי הודיעו לצבע שיקנה צבעו לאשה. אלא לאו משום דאמרינן שליחותיה קא עביד וכיד בעה"ב דמי'. הרי שהמקדיש או מעריך את נכסיו, לא מקדש את בגדי אשתו שבבית הצבעי מפני שהם שייכים לאשה וכן סנדלי בניו, משום שהצבעי והסנדלר הקנה אותם לאשתו ובניו. והגמ' דוחה שניתן להסביר בצורה שונה מדוע לא קדשו.

הלכה כר' יוחנן או כחכמי מערבא

הרא"ש בב"ק פ"ט ס"י יח פסק כר' יוחנן ונימוקו עימו: 'מי הודיעו לבעל חטים שיקנה חטים לבעל המעות, וליתא לחוכא דבני מערבא, דאע"ג דשני השליח, מ"מ אין מתכוין לקנות, ודעתו לזכות לצורך בעל המעות. ואף על פי שבעל החטים מזכה לשליח החטיין ידו כיד בעל המעות שהוא מתכוין לזכות ולא בעינן שידע בעל החטיין שהוא זוכה לבעל המעות ואף על גב דר' אבא משני הך משנה דערכין אליבא דבני מערבא דאי לאו דכל המקדיש נכסיו אין דעתו על כסות אשתו ובניו הוה אמרי' מי הודיעו לצבע שיקנה צבע לאשה. שאני התם דכיון שהצבע מזכה לבעל האשה אפי' אם ירצה הבעל לזכות לאשתו בגד הצבוע אין אדם זוכה בשלו לאחר אם לא יזכה לו ע"י אחר הלכך צריך רבי אבא לתרץ כל המקדיש נכסיו אין דעתו על כסות אשתו ובניו, אבל הכא השליח זוכה לבעל המעות ואף על גב דקאמר גמרא אההיא ברייתא דהלוקח שדה בשם חבירו לימא פליגא אבני מערבא ומשני אליביה. אורחא דגמרא לשנויי אליבא דאמוראה אף על גב דלית הלכתא כוותיה כדלעיל (דף צט א) גבי הא דאמר רב אסי אומן קונה בשבח כלי דשקיל וטרי גמרא לימא שמואל לית ליה דרב אסי ומשני דיחויא בעלמא קמדחי'.

אמנם מן הדברים עדיין לא מבורר מה הדין כאשר השליח נותן את ממונו עבור המשלח, למי המוכר מקנה את החפץ, במיוחד כאשר אינו יודע שהקונה רוצה להקנות את חפץ לאחר.

עד כה למדנו על דין שהמשלח נתן כסף עבור הקנייה. ונראה שנחלקו הראשונים במציאות שהשליח שילם ממעותיו על החפץ, למי הוא שייך משעת משיכתו;

א. הטור בס' קפג הביא בשם הרמ"ה: 'ראובן שאמר לשמעון זבין לי האי מידי, וזבין ליה, מסתמא קנייה ראובן משעת משיכה, דכיון דא"ל זבין לי לזבינא מעליא קא מכין וכמו דא"ל זכה לי דמי. ואפילו שחזר שמעון אחר משיכה ואמר לעצמי כיוונתי לקנות, אינו נאמן. אף ע"ג דיהיב שמעון דמים שלו, קנייה ראובן, ויהיב לשמעון זוזי דכמאן דאוזפיניהו דמי. ודוקא שלא חזר שמעון קודם משיכה, אבל אי חזר בו קודם משיכה, ואומר שקונה לעצמו, אפילו אם חזר בין מתן מעות למשיכה קנה. כיון שמעות אינן קונות, נמצא שעדיין לא קנה ראובן, ובשעת משיכה זוכה לעצמו'. וכן פסק השו"ע בס' קפג סע"ד. הרי שמשעה שמשך השליח את המצלמה, קנאה המשלח אף שהשליח קנה ממעותיו, ואמרינן שהמעות שהוציא השליח נחשבות כהלוואה עבורו.

ב. רבינו ירוחם בנתיב כח חלק א שהובא בב"י בס' קפג כתב: 'ואם הקנה במעותיו ומתכוין לזכות לחבירו, לא קנה חבירו. אפילו אם אמר בפני עדים לצורך חבירי אני קונה במעותי, אלא אם כן הודיעו למוכר'. כלומר, שאומנם לו היה קונה ממעות משלחו היה קונה המשלח אף שהמוכר לא יודע שמבקש לקנות עבור אחר, אך כשקנה ממעותיו עבור משלחו, לא קנה בלא שיודיע תחילה למוכר, וצריך כוונת מוכר ברורה להקנות למשלח במצב זה.

הב"י כתב שמקור דבריו מבוסס על חכמי מערבא שהקשו על ר' יוחנן 'וכי מי הודיעו לבעל חטים שיקנה חטים לבעל המעות'. והקשה על כך הב"י, שהרי הרא"ש הנ"ל כתב שליתא לההיא פירכא, כיון שהשליח לא מתכוין לקנות: 'ודעתו לזכות לצורך בעל המעות, ואף על פי שמזכה לשליח החטים, ידו כיד בעל המעות שהוא מתכוין לזכות לו, ולא בעינן שידע הבעל חטים שהוא זוכה לבעל המעות'.

ובביאור שיטת רבנו ירוחם נאמרו שני אופנים;

א. הדרישה שם כתב: 'ואני אומר דודאי דברי רבינו ירוחם כנים ואמתיים הם, והיינו טעמא דאין אדם יכול להקנות לחבירו מה שבידו כי אם על ידי אחר, וכיון שקונה משלו ואינו מודיע להמוכר שעל שם חבירו קונהו, והמוכר דעתו להקנותו לבעל המעות, נמצא דהוי כאילו המקח כבר היה בידו, ואמר זה יהיה של חבירי ואני מזכהו לו, דלא זכה בו חבירו, ויכול לחזור בו. ולא דמי להא דכתב הרא"ש דלא בעינן דעת המוכר, דהתם חבירו נותן לו מעות לקנות לו בהן, ונעשה לו שליח, וידו כידו... אבל כי הא דמייירי ביה רבינו ירוחם שלא שלחו אדם מעולם, אלא הוא מעצמו אמר אני קונה זה לחבירי, ודאי כי ליכא ידיעת המוכר במה יזכה הלה... על כן נראים לי דברי רבינו ירוחם שרירין וקיימין ודוק'.

הדרישה הבין שאין סתירה בין רבנו ירוחם לרא"ש, שכן הרא"ש דיבר על קונה במעות משלח, לעומת רבנו ירוחם שדיבר בקונה במעותיו. ועוד חילק בין אם אדם קונה במעותיו לפי בקשת המשלח ואז אין צריך להודיע למוכר, לבין קונה במעותיו ללא שליחות וללא בקשה של המשלח, ואז צריך להודיע למוכר כיון שהוא מקנה בסתמא לבעל המעות. לדבריו, כיון שהיה סיכום תחילה בין הצדדים שיקנה עבורו את המצלמה קנאה המשלח מתחילה, ויצטרך לשלם לשליח את הדמים ששילם לפי בקשתו.

וכן סבר הש"ך שם סק"ב והשיג על הב"י וטוען שמקור רבנו ירוחם הוא הרא"ש, אלא שדברי הרא"ש נסבים במציאות ש'א"ל זיל זבין לי, כן נ"ל ודו"ק'. הרי שגם לש"ך יש לחלק בין מצב שהמשלח ביקש מהשליח לקנות עבורו, ואז קונה המשלח מרגע משיכת השליח את החפץ (אף שקנה במעותיו של השליח, שכן רואים כאילו הלווה למשלח את אותם מעות, וקנה מכסף המשלח), למצב שלא ביקש המשלח תחילה, אלא קנה שליח על דעת עצמו, ואז לא קנה המשלח אלא משעה שמגיע לידו, אא"כ הודיע למוכר תחילה.

נמצא, שלדעת הדרישה והש"ך, דעת המוכר בסתמא להקנות לבעל המעות או למי שהוא קונה עבורו, ולכן אם ביקש ממנו לקנות לו כאילו הלווה ואין צריך להודיע למוכר, כיון שקונה במעות המשלח. אבל אם קונה מעצמו, חייב להודיע למוכר שקונה לאחרים.

ב. הקובץ שעורים בב"ק אות קנד הבין בדעת רבנו ירוחם שאם קנה השליח במעותיו, היה צריך להודיע למוכר למרות שביקש ממנו המשלח. ולא אמרינן שהמוכר הקנה לבעל המעות, וכי בעל המעות הוא המשלח, כיון שרואים כאילו הלווה לו: 'וחילק שם כמ"ש רבינו ירוחם, דדוקא אם קנה במעותיו של המשלח משום שדעת המוכר למכור למי שהמעות שלו, אבל לא אם קנה השליח במעות של עצמו'. בניגוד לדעת הרא"ש שאם ביקש המשלח, אין צריך להודיע למוכר, אף אם המעות היו של השליח, רואים כאילו הלווה אותן למשלח, לרבנו ירוחם אכתי מחוייב להודיע למוכר, ובלא שנהג כן, תהא המצלמה של השליח ולא של משלחו.

כן סבר גם בחידושי ר' מאיר שמחה בב"ק בדף קב: 'לכן שפיר כתב, דאע"ג דיהיב שמעון דמים שלו קניא ראובן ויהיב לשמעון זוזי. לא כן רבינו ירוחם אזיל בשיטת הרא"ש. דסבר דבצבע דכיון דאין האשה בעלת מעות שפיר קשה מי הודיעו, א"כ כתב רי"ו בשיטתו דהקונה במעותיו ומתכוין לזכות לחבירו צריך להודיעו למוכר. ז"פ ומוכרח לכל מעיין'.

לסיכום: השליח שקנה את המצלמה עפ"י בקשת המשלח, לא הודיע למוכר שהוא רוכש עבור משלחו, וכיון שקנה במעותיו יכול המשלח לטעון קים לי כרבנו ירוחם, ולא קנה המשלח אלא רק בשעה שיגיע לידיו. והמשמעות היא שהמצלמה שייכת לשליח, וכיון שאבד לו, לא יהא המשלח חייב לשלם לו עבור המצלמה שלא קנה מעולם.

אחריותו של השליח

על אחריותו של השליח ביחס למצלמה שאבדה, יש לבחון על פי המניע של השליח לבצע את שליחותו ולהביא את המלמה למשלחו, ומה התגמול שקיבל על שירותו.

בדיון הובן שהשליח פעל מתוך סיוע ועזרה לחבר, שכן היתה החנות המבוקשת באיזור אליו הגיע ממילא, ועל כן הוא מוגר כשומר חינום הפטור על גניבה ואבידה, כל עוד אין במעשהו פשיעה והיזק בידים לחבירו. ומשום כך הוא פטור על המלמה שאבדה או נגנבה.

אולם לו היה מקבל איזה טובת הנאה ותגמול על פעולתו, היה חייב באחריות האבידה והגנבה. כן מבואר בנתי"מ ס' קפ"א ובח"ת ס' ח"ה ס' קע"ח שבמקום שאדם קיבל על עצמו שליחות בשכר והתרשל במלאכתו, יש לחייבו על מניעת הרווח שנגרם למשלח כתוצאה מכך שלא בוצעה השליחות. כן כתב

הנתיחה"מ: 'עיין מה שכתבתי... דשותף או פועל חייב על מניעת הריוח מטעם אם אוביר'. וכן כתב החת"ס: 'הנותן מעות לשלוחו ליקח לו פירות או סחורה, וישב והלך לו ולא קנה כלום וביטל כיסו אם אין הזיקו של זה ברור, אין לו בו כלום. אבל אם הזיקו של זה ברור והשליח הי' יכול על זה בודאי ופשע ולא עשה מבואר מהריטב"א הנ"ל שחייב לשלם'. כל שכן במעין הנידון שלנו, שיהא מחוייב על נזקי הפריט שרכש.